

Алыкул ОСМОНОВ

ТҮЛКҮ МЕНЕН КАЗДАР

Алыкул ОСМОНОВ

ТҮЛКҮ МЕНЕН КАЗДАР

Балдар үчүн ырлар

«Оптима техноложис»

Бишкек — 2015

УДК 821.51
ББК 84 КИ 7-4
О 97

**Бул эмгек «Кыргыз китеп» мамлекеттик ишканасынын
каржылоосу менен жарык көрдү.**

Алыкул ОСМОНОВ

О 97 **Түлкү менен каздар. Балдар үчүн. / Түзгөн Нурлан Калыбеков.**
— Б...: «Оптималогия», 2015. — 40 б.

ISBN 978-9967-33-046-7

О 4702300100-15
ISBN 978-9967-33-046-7

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-4
© Осмонов А., 2015.

БАЛДАРГА

Эл уйкуда,
Терезеден ай нуру
Бетке тийип, таттуу кылат уйкуну.
Не бир кызык,
Түштөр бөбөк түшүндө,
Элпек эне тынчсызданат утуру.
Укта бөбөк, укта бөбөк, уктачы,
Алдей, алдей, таттуу
уйкунду бузбачы.

1937.

ЭНЕ ТИЛИ

Тил үйрөнүү:

жакшы көрмөк — сүймөктөн.

Энем тилин жакшы

көрүп үйрөткөн.

Ойротто жок, оңой тил бейм,

биздин тил,

бир жашымда:
ата, апа,
ат, эт дегенди сүйлөткөн.

Тил кадырлоо:
чын көңүлдөн сүймөктөн.
Атам тилин сүйгөндүктөн сүйлөткөн.
Эрдик, өнөр,
 билим менен сүйлөшүп —
бир жүрсүн деп
 бир жашымда үйрөткөн.
Бирге жүрөм,
 эне тилин кадырлайм.
Бул тил менен иштейм,
 сүйлөйм, ыр ырдайм.
Башка тилди жандай
 жакшы көрсөм да,
эне тилин
 сүйгөнүмдөн жаңылбайм.

17/X 1948, Чолпон-Ата.

БҮКӨН

Бүкөнтай, бучук мурун
үч жашар кыз,
бир күндө жүз жыгылып,
жүз басар кыз.

Аз ыйлайт, борс-борс күлөт,
көп да күлбөйт,
кемпирден токсондогу
таза сүйлөйт.

Кыргыз да... ачырканбай
кымыз ичет,
кучактап уктап калат
бир жилик эт.

Ар убак абалары .
«ырдап кой» дейт,
Бүкөнтай көздү жумуп
ырдап кирет:

«Сагындым, атакем ай
келсе экен, — дейт,
ал жеңип, тилегимди
берсе экен», — дейт.

Карылар муну укканда
жым болушат,
көзүнөн жаш чууртушуп,
бурчак-бурчак.

Анткени — үч жыл болду
кабар келген:
«палан күн... палан
жерде өлдү»... деген.

Эл үчүн каза таап жоо огунап,
Бүкөндүн атакеси кайтпай калган.

Бирок да баардык
айыл жакшы көрөт —
Бүкөндүн — эркелетчү атасы көп.

31/XII 1944, Койсары.

ЖЕТИМ КОЗУ

— Жетим козу, жетим козу,
сөз сурайын токточу.

Кайдан барасың?

— Отунга.

— Отунду не кыласың?

- Камыр жууруп нан кылам.
- Нанды не кыласың?
- Мейман болуп кетсин деп,
үйүмө сотту чакырам.
- Сотту чакырып, не кыласың?
- Атам менен энемди
союп жеген беренди —
соттобогон немени,
уят кылып кызартам.

1946.

ТҮЛКҮ МЕНЕН КАЗДАР

Түлкү:

— Каа, каа калың каз,
кача албайсың, алың аз.

Каздар:

— Ой, ой, куу түлкү,
куулук кылбай, оозуң бас.

Түлкү:

— Каа, каа калың каз,
кармап жеймин, кардым ач.

Каздар:

— Ай, ай, ач күлкү,
андай дебе, балам жаш.

Түлкү:

— Май, май, майпаңдап,
майпаңдабай, бери бас!

Каздар:

— Кой, кой шум түлкү,
кичүү балам жылаңбаш.

Түлкү:

— Бой, бой бойтондоп,
бойтондошуң эң ырас,

Каздар:

— Эй, эй куу түлкү,
эки балам жылаңбаш.

Түлкү:

— Укпаймын сөзүңдү,
кармап жеймин,
кана кач!

(Каздар качышат, түлкү кубалайт,
аңгыча, күчүк чыга калат).

Күчүк:

— Ау, ау, ач түлкү!
Казды күчүк алдырбас.

Түлкү:

— Борс, борс, борсулдак!
Кайдан чыктың корсулдап?

Күчүк:

— Шып, шып, шыпылдак,
шыпылдаган куу чунак.

Түлкү:

— Мага үрүүгө
башың жаш.

Күчүк:

— Ау, ау ач түлкү,
баатыр болсоң,
кел, кармаш

(Түлкү качат, күчүк кубалайт).

Каздар:

— Ка, ка, ка, ка,
нээти жаман ач түлкү,
Бизди жебей, жегин таш
Ка, ка, ка, ка,
бизди жебей, жегин таш.

(Түлкү качып кетет, күчүк каздарды
кайтарып калат).

ЧЫМЫН-ЧИРКЕЙ ЫРЛАРЫ

1. ЧЫМЫН

Чымын, чымын чымылдак,
чыга калат, дыңылдап.
Жумуш кылып жаткансып,
мурдунан ырдап кыңылдап.
Абийири жок балитбай,
аш-тамакты бүт булгап.
Балдар муну жолотпо,
үйүңөн айда, ыраактат.

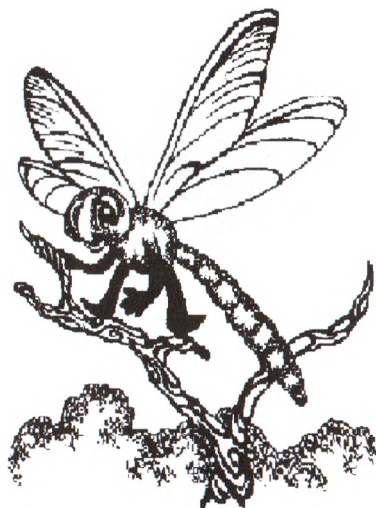
2. ЧИРКЕЙ

Чиркей, чиркей чекчегей,
аштык жыйнап, экчебей,
күзгү мезгил болгондо,
эрте дебей, кеч дебей,
шишитип кетет этиңди
көйнөгүңдү чеч дебей.
Безгек деген заары бар,
балдар,
муну койбогула эстебей.

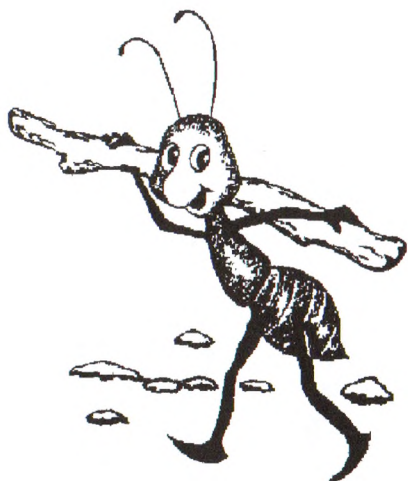

3. ИЙНЕЛИК

Ийнелик, ийнелик,
иш кылуудан иймений,
Кыш болгондо
 карды ачып,
жатып калат иймейип.
Сен жалкоосуң, ийнелик,
сени менен дос болбойм,
тамагыңды ичпедик,
көйнөгүңдү кийбедик.

4. КУМУРСКА

Кумурска, кумурска,
кыйын экен жумушка.
Талыкпаган мээнеткеч,
татынакай турмушта.
Ачууңду кой, аке,
жер талашып, урушпа.

5. ААРЫ

Аары, аары арбагай,
аягы бар тарбагай.
Адашып кетип кокустан,
аары айылына барба ай.
Чагып алса, ачуусу ай,
ак балынын таттуусу ай.

6. КӨГӨН

Көгөн, көгөн дөөпөрөс,
маңдайында жалгыз көз.
Сайгак менен санаалаш,
тийген жери кызыл көш.
Мындан өжөр неме жок,
себеп болбос, айткан сөз.

7. ЖАА

Жаачы баатыр түк коркпос,
көк айбанга саал окшош,
Боорукерлүү жайы бар
карлыгачка жан жолдош.
Жылаанды көрсө,

көзгө уруп,
бир ордуна козголбос.
Бала кезде жаа менен
далай күнү болгом дос.

8. ЧЕГИРТКЕ

Чегиртке, чегиртке.
секирип кетет эликче.
Ырдай берет чырылдап,
карды тоюп, эриксе.
Эмгекке алган даны жок,
бир малы жок кериште.
Мындан өткөн жалкоо жок,
мындан өткөн аңкоо жок.

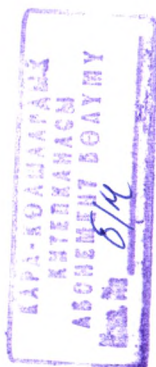

17/II 1945, Койсары.

КАРА ЧЫЙЫРЧЫК

Кара чыйырчык көрсөңөр,
урбагыла таш менен.
Жыгачтан уя салгыла,
ала шалбырт жаз менен.

Кара чыйырчык көрсөңөр.
атпагыла жаа менен.
Тал башына кооздоп,
үй салгыла кепкенен.

Эгинге зыян келтирген,
чегиртке менен кармашат.
Жазмыштын өжөр колунан,
адамдын багын талашат.

Чоңго айланат акыры,
турмушта майда кырсыктар.
Майданын майда баатыры,
биздин кара чыйырчыктар.

10/XII 1945, Койсары.

БАЛДАР МЕНЕН ТУРНАЛАР

— Эй? Эй, каркыра, турна,
кайдан келе жатасың?

— Алтын саамай кыз алып,
кыштан келе жатамын.

— Эй, эй, каркыра, турна,
эми кайда барасың?

— Күмүш көкүл бала алып,
күнөс жерге барамын.

— Эй, эй, каркыра, турна,
күнөс жерде эмнең бар?

— Жакшы окуган байкем бар,
таза жүргөн эжем бар.

— Эй, эй, каркыра, турна,
бизден таза, ак бекен?

— Силердей эмес эжекем,
мектебинен кечиккен.

— Эй, эй, каркыра, турна,
кана дагы бирдеме айт.

— Коңгуроолор шыңгырайт,
бизди эрчибей кайра кайт.

10/XII 1945, Койсары.

«2» МЕНЕН ЭМИЛБЕК

Эмилбек, Эмилбек,
эбелектей жеңилбек,
Биздин берген суроого,
Жооп берет мындай деп.
— Кырк алтынчы жыл кетти,
кырк жетинчи жыл жетти,
жарым жылдык бааларың,
кандай экен билели,
— «2»иң канча?
— Жети!

— «4»үңчү?

— Эки.

— «3»үң канча?

— «3»үмбү... үчүм... Таң...

Эсимен чыгып кетти,

Айтор,

төртпү... бешпи...

— Тартибиңчи?

— Тартибимби... Тартиптен:

«1» жок,

эмесе «1» берет элек дешти.

Андыктан,

андан да «2».

— «5»иң канча?

— «5»им... Тиги... тиги...

(Башын тырмап)

«Ж»ны,

«Ш» кылып

(мурдун тартып)

«5»им

«шок» деди.

КАЛПЫЧЫ КАНЫМКҮЛ

Канымкүл быйыл жетиде
жаңы кирген мектепке.
Тили келбейт эрке өскөн
«Й» деп сүйлөйт «Р» десе.

- Кече неге келбедиң?
- Бутум ооюп...
- Бейшембидечи?
- Муйдум ооюп...

- Бешиндечи?
- Мысыгым ооюп...
- Онундачы?
- Күчүгүм ооюп...
- Үчүндөчү?
- Бассым ооюп.

Айткыла балдар, Канымкүлгө,
жакшы окусун,
калп ооруп,
калп айтканын коюп.

6/XI 1946, Чолпон-Ата.

ТАЙ КҮЛҮК

Борбуй байлап борсоюп,
торгойдой учуп торсоюп,
тай-тайдан мурда талпынып,
каз-каздан өтүп, каз туруп
басат экен, Акентай,
шашат экен, Акентай.
Бир колуңа май берем,
бир колуңа эт берем.
кел, келегой жүгүрүп,
тай күлүк,
тай күлүк!
тай күлүк,
тай күлүк!

Сен жетиге келгенде,
чайнап таруу жегенде,
мектебиңе жиберем,
жетелетип эжеңе.
Басат экен, Акентай,
шашат экен, Акентай,
Бир колуңа кат берем,
бир колуңа кант берем,
алыс эмес жети жыл.
Кел, келегой жүгүрүп,

тай күлүк,
тай күлүк!
тай күлүк,
тай күлүк!

Сен он бешке чыкканда,
он беш көйнөк жыртканда,
иш кадырын билесиң деп,
ишке салам кырманга.
Бир колуңа ат берем,
бир колуңа дан берем,
алыс эмес он беш жыл.
Басат экен, Акентай,
шашат экен, Акентай.
Кел, келегой жүгүрүп,
тай күлүк,
тай күлүк!
тай күлүк,
тай күлүк!

Он жетиден ашканда,
окуп кумар жазганда,

учкучтукка жаздырам,
 ойноп жүргөн асманда.
 Бир колуңа ант берем,
 бир колуңа даңк берем,
 алыс эмес он жети.
 Басат экен, Акентай.
 шашат экен, Акентай
 кел, келегой жүгүрүп,
 тай күлүк,
 тай күлүк!
 тай күлүк,
 тай күлүк!

ТЕЛИБАЙ ТЕНТЕК

Илгерки өткөн заманда,
Телибай тентек болуптур,
Азыркы биздин Темирбек,
ошол атка конуптур.

Чектен чыккан тентекти
Телибай дейт биздин эл.
Темирбек жайын айтайын
угам десең, бери кел.

Өзүнүн аты Темирбек,
эл койгон аты Телибай.
Тентектигин сурасаң,
тентектиги момундай:

«Эсеп окуу» болгондо,
Эчки болуп бышкырат.
Мугалим айткан сөздү укпай,
улар болуп ышкырат.

«Эне тили» болгондо,
карга болуп какылдайт.
Мугалим эже кой десе,
кулакка илбейт, тил албайт.

«Физкультура» болгондо,
бака болуп бакылдайт.
«Ыр үйрөнүү» болгондо,
сагызган болуп шакылдайт.

Дем алуу мезгил болгондо,
парталарга секирет.
Мугалим агай кой десе,
абийирин такыр кетирет.

Биздин жакшы мектепте,
тентек болуу жарабайт.
Бул адатын таштасын,
Темирбек деген балага айт.

Катуу айтып, жакшы айтып,
тыялбайт бекен атасы?
Баласын жаман өстүргөн,
уялбайт бекен апасы?

12/XII 1946, Чолпон-Ата.

ЭКИ МЕТР ЭСЕНГУЛ

Партасына олтурса,
башы чыгат Эсенгул.
Баардыгынан бөлүнүп,
чачы чыгат Эсенгул.

Катар сапка турганда,
мойну чыгат Эсенгул.
Башкалардан коржоюп,
бою чыгат Эсенгул.

Биздин балдар айткандай:
эки метр Эсенгул.
Мындай шылдың болуунун,
себептери мына бул:

Ата-энеси ээрчитип,
окууга алып келгенде,
биринчиге өткөндө,
билбей калган Эсенгул.

Экинчиге келгенде,
Эки жыл калган Эсенгул.
үчүнчүгө көчкөндө,
үч жыл калган Эсенгул.

Сая кетип далай жыл,
ылдый болгон Эсенгул.
Окуусу өспөй, мойну өсүп,
шыргый болгон Эсенгул.

Катуу айттым түшүнсөң,
мени кечир Эсенгул.
Окуусу өспөй, мойну өскөн
эки метр Эсенгул.

КИТЕПТИН ДУШМАНЫ

Ким китепти кирдетсе,
китеп баркын билбесе,
жулуп алып барагын,
орой койсо, бир нерсе,
ал — китептин душманы.

Ким китепти сүйбөсө,
кадырына күйбөсө,
чылым ороп, шарт айрып,
калжың-кулжуң сүйлөсө,
ал — китептин душманы.

Ким китепти кордосо,
ырайымы болбосо,
сүрөттөрүн уурдаса,
уурдап көнгөн колдорчо,
ал — китептин душманы.

Баардыгынан ким жаман?
Китеп жырткан шум жаман.
Китепти сүйгөн балдардан,
наалат алсын, ал адам.
Ким китептин душманы?

20/XI 1946, Чолпон-Ата.

КУШТАР КЕТТИ

Чабалекей жакшы эле,
жарышып чуркап, ойносок.
Бүгүн келип карасак,
уясы турат өзү жок.

Кара чыйырчык жакшы эле,
жарышып, күлүп ойносок,
Кайда кеткен балдары,
уясы калган өзү жок.

Күз келгенде баардыгы,
учуп кеткен алыска.
Кышкы кийим жок экен,
болбойт экен калышка.

Сасык үпүп, күкүк жок,
жакшы эле мында жүргөнү.
Кырк-кырк эткен асманда,
угулбайт турна үндөрү.

Бизден кеткен келгин куш,
жакшы жерге консо экен.
Кайра бизге келгенче,
аман-эсен болсо экен.

19/XI 1948, Чолпон-Ата.

БАК ТИГЕЛИ

Бак тигели жүргүлө,
биздин мектеп алдына.
Кең казалы арыгын,
бирден күрөк алгыла.

Алма, өрүктүү бак өссө,
биздин мектеп алдына,
кубантар жазгы гүлдөрдү,
кызыл-тазыл агына.

Арча, кайың, тал өссө,
биздин мектеп багына,
тазалык менен сулуулук,
өзү келер жаныңа.

Сергип турар көңүлүң,
жашыл тартса, баардык жак.
Жарашык кирер жаштыкка,
жайкалып турса, жашыл бак.

Кыянат кылып сындырбай,
жакшы баксак, кадырлап,
Береке берер өмүргө,
биздин колдон өнгөн бак.

19/XI 1948, Чолпон-Ата.

МАЗМУНУ

Балдарга.....	3
Эне тили.....	4
Бүкөн.....	6
Жетим козу.....	8
Түлкү менен каздар.....	10
Чымын-чиркей ырлары.....	13
Кара чыйырчык.....	17
Балдар менен турналар.....	19
«2» менен Эмилбек.....	21
Калпычы Канымкүл.....	23
Тай күлүк.....	25
Телибай тентек.....	28
Экиметр Эсенкул.....	31
Китептин душманы.....	33
Куштар кетти.....	35
Бак тигели.....	37

Көркөм-адабий басылма

Алыкул Осмонов

ТҮЛКҮ МЕНЕН КАЗДАР

Компьютерге калыпка салган:

Нургазы Жуманалиев

Мукабасын иштеген: Мырзабек Кадыров

Формат 60x90_{1/32}. Көлөмү 2,5 б.т.

Нускасы 2000. Заказ № 19.

«Оптимa техноложис» басмасы

720040, Бишкек ш.,

Ю. Абдырахманов көч, 170а.

Тел. 62-02-13.

3Dcom

